

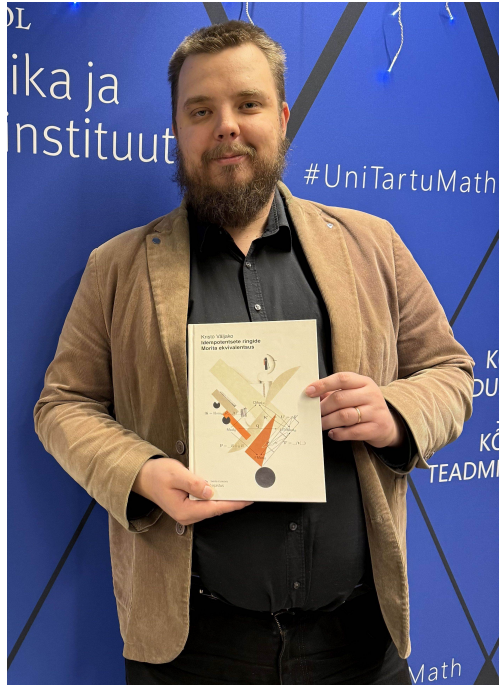
KROONIKA

Uued raamatud

Idempotentsete ringide Morita ekvivalentsus

Kristo Väljako monograafia „Idempotentsete ringide Morita ekvivalentsus“ (ISBN 978–9916–27–995–3) ilmus Tartus 2025. aasta lõpus. Raamatus on 320 lehekülge, selle andis välja Tartu Ülikooli kirjastus ja kaanekujunduse tegi Kalle Paalits. Raamatu kirjutamist ja väljaandmist toetati ETAGi grandist PRG1204 ja Tartu Ülikooli kirjastamistoetusest.

Lisaks idempotentsete ringide Morita teooria tutvustamisele on selles raamatus põgusalt tutvustatud kategooriateooriat, suhteliselt põhjalikult kirjutatud ühikelemendita ringidest ja moodulitest üle nende, kusjuures erilist rõhku on pandud selliste moodulite tensorkorrutisele ning antud ülevaade niiöelda klassikalisest — s.t. ühikelemendiga ringide — Morita teooriast. Siiski, umbes poole raamatu mahust moodustab autori 2022. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud doktoritöös esitatud materjal.

Kristo Väljako (foto: Sandra Sommer)

Kuidas tekkis mõte selline raamat kirjutada?

Kristo Väljako: „Mõte raamat kirjutada tekkis seoses minu

doktoritöö kaitsmisega. Nimelt soovisin, et mu töö oleks tulevikus kättesaadav ka eesti keeles ning plaanisin seetõttu oma dissertatsiooni ära tõlkida. Seejärel aga selgus, et mu juhendaja grandis on ressursse ning taolise algebrateemalise raamatu väljaandmine läheks väga hästi grandi eesmärkidega kokku. Sellest tulenevalt tekkis otsus minu doktoritöö temadel korralik raamat välja anda, mis muidugi märkimisväärselt suurendas esialgse projekti mastaapi. Samas õnnestus raamatu kirjutamine minu arvates hästi ning tulemus on nüüd kõigile hinnatav.“

Kellel soovitaksite seda raamatut lugeda?

Kristo Väljako: „Eeskätt soovitaksin ma oma raamatut lugeda tudengitel, kellel on huvi algebra vastu. Sealt on usutavasti võimalik saada ettekujutus, milliste küsimustega tänapäeval algebraistid tegelevad ning nii anda tudengile võimaluse otsustada, kas taolised küsimused ka päriselt huvi pakuvad. Lisaks muidugi loodan, et kõik matemaatikahuvilised inimesed leiavad sellest raamatust midagi.“

Maapoisist matemaatiku elu I

Emeriitprofessor **Mati Kilbi** raamat „Maapoisist matemaatiku elu I“ (ISBN 978–9985–4–1493–4) ilmus Tartus 2026. aasta veebruaris. Raamatus on 174 lehekülge, selle andis välja Tartu Ülikooli matemaatika ja statistika instituut, trükkis Vali Press ja kujundas Tarmo Rajamets. Raamatu esitlus toimus 25. märtsil kell 16.15 Delta keskuse kohvikus (sealt on pärit ka allpool olevad fotod). Autoriga vestles tema kolleeg ja sõber, emeriitprofessor Kalle Kaarli.

Raamat räägib autori elust alates sünnist 1942. aastal, tema lapsepõlvest ja noorusest, kujunemisteest ning hilisemast elust ja tööst matemaatikuna kuni 1990. aastani, tuginedes mälestustele, dokumentidele, kirjavahetusele, ajakirjanduses ilmunule ja teiste inimeste meenutustele. Lugeja saab muuhulgas teada: mitmes valik oli matemaatika eriala Mati jaoks, mitmendal katsel pääses ta Nõukogude Liidust välja stažeerima, milliseid kohti saavutas ta Tartu suusamaratonil, mis marki oli tema esimene ostetud auto, kes oli Tartu Ülikooli matemaatikateaduskonna esimene ametlik

väliskülaline ja mis sundis Matit 1988. aasta novembris kirjutama ülikooli rektorile avaldust: „Palun mind vabastada matemaatikateaduskonna dekaani kohustustest ...“.

Autor autogramme jagamas

Kalle Kaarli ja Mati Kilp

Kuidas tekkis mõte selline raamat kirjutada?

Mati Kilp: „Ega vist polekski tekkinud, kui minu abikaasa **Sirje** 2023. aasta veebruaris poleks ootamatult surnud. Varsti pärast seda hakkasin ma ennast üha sagedamini nägema Tartu Ülikooli Delta hoones, kus mul kui emeriitprofessoril on laud ja arvuti. Enne olin ma sellesse kabinetti kolme aasta jooksul sisse astunud ainult paar korda. Siis aga sai see kohaks, kus ma ennast nii üksildasena ei tundnud kui kodus.

Deltas olles hakkasin ma vaatama, mis minu riulitel ja sahtlites on ning mis on minuga seoses säilinud ülikoolis elektroonilisel kujul. Sattusin üsna ruttu peale paberitele ja failidele, mis mulle töid erinevaid mälestusi, vahel rõõmsaid, vahel kurbi. Nende sekka ka selliseid, mille olin täiesti unustada jõudnud. Hakkasin siis ajaviiteks leitud vaikselt ritta seadma. Ja avastasin kohe pikki ajavahemikke, mille kohta suurt midagi polnud.

2023. aasta maikuu leidsin, et osa leitud materjalidest oli kokku kogutud ühte juba üsna pikka faili. Ja siis sündis otsus, et ma panen oma elu loo kirja alates sünnist kuni selle päevani, mil must enam kirjutajat ei ole – mälestuseks oma lastele ja lastelastele.

Ja kokkupanud tekst muudkui kasvas. Selle algust lugenud tädipoeg **Tarmo Rajamets** pakkus mulle 2024. aastal professio-

naalset abi teksti kujundamisel. See viis mõtteni, et sellele tekstile – esialgu aega kuni 1990. aasta lõpuni hõlmavale osale – võiks ka kaaned ümber panna. Nii saigi tehtud ja 2025. aasta novembri alguses sain selle „omadele“ mõeldud trükise Vali Pressilt kätte.

Ega see, millega ma oma aega Deltas täidan, ju saladuseks ei jäänud ning mitmed kolleegid arvasid, et minu kirjapandut võiks ka ametlikumas vormis avaldada. Rehitsesin siis selle „omadele“ versiooni eraelulist välja jättes 38 lehekülje võrra lühemaks ning nii see raamat ilmuski.“

Kellel soovitaksite seda raamatut lugeda?

Mati Kilp: „Kõigepealt vast nendel, kes on Tartu Ülikoolis või kusagil mujal matemaatikat õppinud. Vanemad neist leiavad kindlasti midagi nostalgilist, nooremad aga saavad imestada, kui erinevad praegustest minu nooremapoolsed aastad olid. Aga kuna saatus viis mind paljudesse tolle aja inimese kohta ebaharilikesse kohtadesse ja erinevatesse situatsioonidesse, siis võib-olla leiab sellest raamatust midagi ka see, kellele see raamat on juhuslikult pihku sattunud.“